

ขันติธรรมทางศาสนากับความอยู่รอดของมนุษยชาติ*

Religious Tolerance and the Survival of Humanity

พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส

Phramaha Hansa Dhammahaso

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: hansa_d@hotmail.com

บทคัดย่อ

ความแตกต่างกันทางศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ และชาติพันธุ์ “ไม่ใช่สิ่งผิด” แต่ “สิ่งที่ผิด” คือ การที่มนุษยชาติบางคนหรือบางกลุ่ม ไม่มีความอดทนเพียงพอต่อการเพียรพยายามที่ศึกษา เรียนรู้ ทำความเข้าใจ และปรับวิถีคิด และทำทีให้สอดคล้อง ถูกต้อง และเหมาะสมกับความแตกต่าง อันเนื่องด้วยภาวะของการขาดขันติธรรม เพราะไม่เปิดใจกว้างที่จะยอมรับฟัง ยอมรับ เคารพ และให้เกียรติต่อความต่างของเพื่อนร่วมโลก จนนำไปสู่การลบหลู่ดูหมิ่นความเป็นอัตลักษณ์ของเพื่อนร่วมโลก

บทความนี้ผู้เขียนจะได้นำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ศาสนาช่วยโลก หรือว่าโลกช่วยศาสนาพลังของศาสนาช่วยสร้างโลก หรือทำลายโลก คุณค่าของศาสนา และสรุป เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษา การเรียนรู้ต่อไป

คำสำคัญ : ขันติธรรมทางศาสนา, มนุษยชาติ, พระพุทธศาสนา

*ปรับปรุงต้นฉบับจาก <http://www.komchadluek.net/news/lifestyle/141345>

Abstract

There is not wrong with a distinction between religion, language, culture, faith and lineage but what wrong is intolerance of some humanity or social. There is no tolerance for learning studying understanding, adaptive ways of thinking and act in accordance with rightfully along with differentiation. As a condition of intolerance, there is not open-mindedness to concessive, deferential and respectful and respect for others, which leads to disrespectful and disparage the identity of all fellow beings.

This article, the writer suggests for future of education and study, and also presents related topics: religious save the world or the world protect religions, the power of religion generated or destroyed the world, the value of religion and conclusion.

Keywords: Religious tolerance, humanity, Buddhism

บทนำ

ในขณะที่มนุษยาร่วมโลกกำลังเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง และความรุนแรง อันเนื่องจากการขาดขันติธรรมทางศาสนา (Religious Tolerance) ซึ่งสะท้อนผ่านพฤติกรรมของคนบางคน หรือบางกลุ่มที่อ้างตัวว่าเป็นศาสนิกของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่ขาดการเคารพ และขาดการให้เกียรติต่อหลักการ สัญลักษณ์ และความเชื่อทางศาสนาอื่นๆ ในวิถีทางที่ไม่เหมาะสมโดยการแสดงออกทางกาย และวาจาในเชิงลบมีติดๆ เช่น การวาดการ์ตูน การจัดทำภาพยนตร์ หรือคลิปวิดีโอ หรือ การลบหลู่คัมภีร์ การดำเนินการดังกล่าว แม้จะตั้งใจ หรือกระทำการด้วยความศรัทธาโดยขาดความยั้งคิด แต่เมื่อกระทบอารมณ์ และความรู้สึกของกลุ่มคนที่มีความเชื่อแตกต่างแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง วิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นได้เดินทางไปสู่สภาวะที่กำลังตึงเครียด อีกทั้งยังบั่นทอนหนทางในการแสวงหาทางออกอย่างสันติระหว่างเพื่อนร่วมโลก โศกนาฏกรรมสุดท้ายที่มักเกิดขึ้นคือ ความสูญเสียทั้งชีวิต และทรัพย์สิน ท่ามกลางเสียงร้องไห้ และหยาดน้ำตาของเพื่อนร่วมโลก

คำถามที่สำคัญก็คือ แม้ว่ามนุษยชาติจะแตกต่างกันทั้งศาสนาและความเชื่อ แต่ในฐานะที่เป็นมนุษยาร่วมโลกที่รักความสุข เกลียดกลัวความทุกข์เช่นเดียวกัน พลังทางศาสนาในมิติต่างๆ จะเข้าไปช่วยฟื้นฟู และเชื่อมสมานสังคมโลกให้สามารถปรับวิธีคิด และท่าทีของการอยู่ร่วมกันได้อย่างไร จึงจะทำให้มนุษยชาติสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีขันติธรรม สามารถยอมรับ และอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา ภาษา อุดมการณ์และความเชื่ออย่างมีสติ

ผู้เขียนในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ยอมรับเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเป็นคนดีในสังคมจึงมีความเห็นว่าการอยู่ร่วมกันของมนุษย์จะต้องมีการกระทบกันบ้างตามเหตุปัจจัยที่สิ่งสำคัญต้องยอมรับความเห็นที่แตกต่าง หรือข้อคิดเห็นที่ไม่ตรงกันกับตนเอง ดังที่ศาสตราจารย์สมภาร พรหมทา (2545) ได้นำเสนอไว้อย่างน่าสนใจเกี่ยวกับความขัดแย้งของมนุษย์ไว้ว่า “มนุษย์มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องอยู่ด้วยกันเป็นหมู่คณะ มนุษย์ต่างจักสัตว์อื่นเพราะรู้จักไตร่ตรองด้านหลักแห่งเหตุผลด้วยสติสัมปชัญญะและมีอิทธิพลที่ลึกซึ้งกับองค์ประกอบต่างๆ มีจิตสำนึกรับผิดชอบชั่วดี ใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ แต่ถ้าใช้ชีวิตไม่สอดคล้องกับธรรมชาติไม่อาจถือว่าเป็นการใช้ชีวิตที่ถูกต้อง” สะท้อนให้เห็นความสำคัญที่มนุษย์จะต้องความมีสติในการเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติได้อย่างเหมาะสม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ว่า “หากที่ใดมีความขัดแย้งจะทำให้เกิดความสามัคคีได้ยาก” [วิ.ม. (ไทย) 5/245/2353]

ศาสนาช่วยโลก หรือว่าโลกช่วยศาสนา

กระแสของความขัดแย้งและความรุนแรง ที่กำลังแพร่หลายอยู่ในสังคมโลก มนุษยชาติได้ร่วมกันตั้งคำถามอันแหลมคมต่อการทำหน้าที่ของศาสนาเช่นเดียวกันว่า

8 วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2559)

1) ศาสนาจะเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมนำเสนอทางรอด และร่วมแก้ปัญหาให้มวลมนุษยชาติได้อย่างไร จึงจะทำให้มนุษยชาติไม่ตกอยู่ในห้วงเหว และหลุมพรางของความขัดแย้งและความรุนแรง จนนำไปสู่ความสามารถที่จะรู้เท่าทันโดยไม่ตกอยู่ในหลุมพรางของสิ่งเหล่านั้น

2) ศาสนาอาจจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาหรือไม่ อันเนื่องจากการที่ศาสนาในแง่ศาสนาบุคคลในรูปขององค์กรศาสนาเองไม่ได้ตระหนักรู้ หรือรู้เท่าทันต่อกระแสของโลกาภิวัตน์ จึงไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสของการเปลี่ยนของสังคม และทำอะไร ศาสนาจึงจะไม่กลายเป็นภาระ หรือส่วนเกินของสังคมในโอกาสต่อไป

3) ศาสนาพ่ายแพ้ต่อสถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงที่กำลังขยายตัวอยู่ทั่วทุกมุมโลกจริงหรือไม่? ตัวแปรสำคัญที่ทำให้ค้นพบร่องรอยของความพ่ายแพ้ คือ การเงียบเฉย (Voiceless) ต่อ พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม หรือสถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรง โดยไม่เข้าไปร่วมนำเสนอทางออกที่เหมาะสม หรือวิพากษ์พฤติกรรม หรืออุดมการณ์ที่ผิดรูปไปจากหลักการทางศาสนา

ที่มา: www.madchima.org

พลังของศาสนาช่วยสร้างโลก หรือทำลายโลก

ประเด็นที่เราต้องให้ความสนใจ และใส่ใจคือ “หากมนุษยโลกไร้ซึ่งความรัก ความหวัง และแรงบันดาลใจ ในขณะที่ดวงจิตเต็มไปด้วยความเกลียดชัง ความหวาดกลัวต่อการภัยที่กำลังคุกคามทั้งภายในและภายนอก” หน้าที่หลักของศาสนาต่างๆ ในโลกนี้ ที่จะต้องช่วยกันเติมเต็มอย่างเร่งด่วนคือ 1) การทำให้ผู้นับถือมีความสุข มั่นคงและปลอดภัยในการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืน 2) การปลูกเร้าให้มนุษยชาติอยู่ร่วมกับคนอื่น สัตว์อื่น และสิ่งอื่นอย่างสงบ สันติสุข และมีขันติธรรมต่อความแตกต่างทางอุดมการณ์และความเชื่ออย่างมีสติ 3) การไม่กระทำการสิ่งใด หรือสร้างเงื่อนไขใดๆ ในอันที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเพื่อนร่วมศาสนา ซึ่งจะก่อให้เกิดความเกิด

ความหวาดระแวง และหวาดกลัว 4) การทำให้ผู้นับถือมีชั้นตัตถะทางศาสนา โดยไม่ตกอยู่ในหลุมพรางของความขัดแย้งและความรุนแรงในขณะที่มีบุคคลหรือ กลุ่มบุคคลพยายามที่จะสร้างเงื่อนไขช่วยๆ หรือกระตุ้นให้เกิดความรุนแรง สอดคล้องกับการนำเสนอของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) ได้นำเสนอไว้อย่างน่าสนใจว่า “ความสับสนที่เกิดขึ้นในการปฏิรูปพระพุทธศาสนา เกิดจากความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน ขาดการเคารพซึ่งกันและกัน หรือมีความเคารพในวัฒนธรรมของบุคคลอื่น” (2558)

เมื่อกล่าวโดยหลักการแล้ว พลังของศาสนา “ควรและต้อง” เข้า มากระชับการทำหน้าที่ดังเช่นที่เคยเป็นปรัชญาและปณิธานสำคัญของการก่อตั้ง ศาสนาขึ้นมาเป็นที่พึ่งพาของชาวโลกโดยทำหน้าที่หลักใน 2 ประการ คือ

1) หาก “สัตว์การเมือง” (Political Animals) ทำให้หมู่มนุษย์ในฐานะเป็น “สัตว์สังคม” (Social Animals) เกิดความหวาดกลัว และหวาดระแวงซึ่งกันและกัน ศาสนาควรเข้ามาทำหน้าที่ในการสร้างความมั่นใจ และเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของกันและกัน และ ประเด็นสำคัญก็คือ การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการนำหลักการสำคัญของแต่ละศาสนา มาปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินทั้งในเชิงปัจเจก และสังคม

2) ประจักษ์ชัดว่า “การเกิดขึ้นของศาสนามีเป้าหมายสำคัญสูงสุดคือการอยู่รวมกันอย่างร่มเย็น และเป็นสันติสุขของมวลมนุษยชาติ” เราควรดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อเปิดพื้นที่ให้แก่ศาสนาได้กลับมาทำหน้าที่อย่าง “หนักแน่น และเต็มศักยภาพ” และ สร้างสังคมให้เกิดการตื่นรู้มากยิ่งขึ้นทั้งในมิติของแนวคิด และแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีความเปลี่ยนแปลงของโลกที่กำลังเดินหน้าไปสู่ ความขัดแย้งและความรุนแรงอันเนื่องจากการตัวแปรต่างๆ ทั้ง เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่แปลกแยกและแตกต่าง

คุณค่าของศาสนา: จากโกรธ และความเกลียดชังสู่การแบ่งปันอย่างไร้ขีดจำกัด

1) แบ่งปันความรัก คำถามที่สำคัญคือ “เพราะเหตุใด? มนุษย์จึงต้องรักผู้อื่น สัตว์อื่น และสิ่งอื่น” เหตุผลเนื่องมาจาก “การที่มนุษย์ไม่สามารถอยู่คนเดียวในโลกใบนี้ได้” มนุษย์สัตว์ทุกชนิด และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยและกัน ช่วยเหลือกัน เพื่อการดำรงเผ่าพันธุ์ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการหล่อเลี้ยงวิถีชีวิต ดำเนินชีวิตเพื่อให้สิ่งเหล่านี้รอดเพื่อพัฒนา “คุณค่าอื่นๆ” ต่อไป ด้วยเหตุผลเช่นนี้ การอยู่รอดของคนอื่น สัตว์อื่น หรือสิ่งอื่นๆ จึงส่งผลในเชิงบวกต่อการอยู่รอดของเราเช่นเดียวกัน ฉะนั้น การเปิดพื้นที่ให้แก่คนอื่น หรือสิ่งอื่นๆ โดยการแบ่งปันความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน ให้เกียรติต่อบุคคลที่มีความเชื่อ วัฒนธรรม และอุดมการณ์ที่แตกต่าง จึงเป็น “ความจำเป็น” ที่ “มนุษย์” จะต้องมีการแสดงออกต่อกันและกัน

ที่มา www.sabuykid.com

2) แบ่งปันผลประโยชน์และความต้องการ การดำรงอยู่ของมนุษยชาติที่ต้องสัมพันธ์กับวิถีโลกมีความสัมพันธ์กับปัจจัย 4 และโลกธรรมอย่างแยกไม่ออก เนื่อง จากมนุษย์มีความจำเป็นในการของการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอด ด้วยเหตุนี้ ในขณะที่ทรัพยากรมีจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์มีไม่จำกัดนั้น การแบ่งปันทรัพยากรเพื่อให้ฝ่ายต่างๆ เกิดความพึงพอใจสูงสุดจึงมีความจำเป็นที่ใส่ใจ โดยใช้กฎกติกาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ นอกจากนั้น การแบ่งปัน “ประโยชน์และความต้องการ” ให้สอดคล้องกับความต้องการของคน หรือกลุ่มคนย่อมมีความสำคัญเช่นเดียวกัน คำถามคือ “เราจะแบ่งปันความต้องการด้านทรัพยากรให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสังคมโลกได้อย่างไร” จึง จะทำให้กลุ่มต่างๆ ที่มีความหลากหลายในสังคมเกิดความพึงพอใจสูงสุดตามข้อเสนอและข้อเรียกร้อง ประเด็นนี้รัฐ ผู้นำหรือกลุ่มคนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจะวางกรอบหรือกติกาอย่างไร จึงจะใช้เป็นเกณฑ์เพื่อรองรับการตัดสินใจดังกล่าว โดยไม่ทำให้แต่ละฝ่ายเกิดความรู้สึก และสงสัยในความเสมอภาคเป็นธรรมและเที่ยงธรรม

3) แบ่งปันความสุข ความสุขในบริบทนี้ ครอบคลุมถึงความสุขทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลก เป็นทั้งความสุขที่ต้องพึงพาสิ่งเร้า หรือสิ่งภายนอก และไม่ต้องพึ่งพา ในขณะเดียวกัน ความสุขในครอบครัว ย่อมมีความแตกต่างจากความสุขในระดับสังคม ประเทศชาติ และสังคมโลก เราจะนิยามความสุขในระดับต่างๆ เหล่านี้ อย่างไร เพราะ การนิยามจะมีผลต่อการออกแบบกิจกรรม หรือการดำเนินการในลักษณะอย่างไร ใดอย่างหนึ่งเพื่อให้สอดคล้องกับแบ่งปัน ทรัพยากรเพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งที่เพื่อนมนุษย์ปรารถนาที่จะมีและเป็น อย่างไรก็ดี เนื่องจากกลุ่มต่างๆ ล้วนต้องการ และเพรียกหาความสุข ไม่ว่าจะเป็นสุขแท้ หรือเทียม พึ่งพาสิ่งภายนอกหรือไม่ก็ตาม สิ่ง ที่ต้องระมัดระวังและใส่ใจก็คือ การแสวงหาความสุขภายในนับเป็นเรื่องเชิงปัจเจก แต่เราจะแสวงหาความสุขภายนอกอย่างไร จึง

จะไม่ทำสิ่งที่เราแสวงหา นั่น ไปกระทบหรือกินพื้นที่ความสุขของคนอื่นๆ จนกลายเป็นความขัดแย้งในเชิงลบและนำไปสู่ความรุนแรงต่อไป

4) แบ่งปันถ้อยคำดีๆ และมีคุณค่า จะเห็นว่า ถ้อยคำดีๆ และมีคุณค่า นั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์ สัตว์ หรือสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ ล้วนมีความต้องการและปรารถนาที่จะสัมผัสทางหู และภาษากายส่วนอื่นๆ และสิ่งเหล่านี้ หากมองในเชิงโลกธรรม นับได้ว่ามีผลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิต และการดำรงอยู่ของมนุษย์กลุ่มต่างๆ ในสังคม การออก แบบถ้อยคำโดยผ่านกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล ผ่านการปรุงแต่งทางอารมณ์ที่เน้นเรื่องความรู้สึกรัก และใส่ใจกันและกันจึงนับเป็นความสำคัญ ฉะนั้น ถ้อยคำดีๆ และมีคุณค่าจึงควรประกอบด้วยเกณฑ์ที่ว่า “จริง ไพเราะ ไม่เหมาะสมกาล ประสานสามัคคี มีประโยชน์ และมีเมตตา” เกณฑ์นี้จะกรอบที่จะทำให้เกิดการเปล่งเวลาของแต่ละมีเป้าหมายและทำที่ที่เป็นบวกมากยิ่งขึ้น

5) แบ่งปันลมหายใจแห่งสันติภาพ มนุษย์ทุกคนในโลกนี้อาจจะคิดว่า เรากำลังหายใจเอาอากาศจากภายนอกเข้าไปเท่านั้น กลุ่มคนจำนวนน้อยที่จะคิดว่า อากาศที่มีอยู่ทั่วไปนั้น ล้วนเคยเป็นอากาศที่เพื่อนมนุษย์ของเราเคยหายใจเข้าไปแล้วหายใจออกมาทั้งสิ้น ประเด็นก็คือ “เรากำลังสูดดมลมหายใจของกันและกันอยู่ทุกวินาที” ฉะนั้น เมื่อใดก็ตาม ในขณะที่เราหายใจเข้าไป ในขณะที่นั้น เราโกรธ เกลียด ปองร้าย เกลียดชังเพื่อนของเรา หรือใครคนใดคนหนึ่ง เมื่อหายใจออกมา เพื่อนรอบข้างของเราย่อมจักหายใจเอาลมหายใจแห่งความเกลียดชัง ความโกรธ ความอิจฉาริษยา และอาฆาตเข้าไปด้วย แต่หากการหายใจของเราเป็นไปในเชิงบวก การหายใจเข้าออกของเพื่อนมนุษย์ที่อยู่รอบข้างเราก็จะเป็นไปในเชิงบวกเช่นเดียวกัน

สรุป

จากการประเมิณศาสนาหลักๆ ในโลกนี้ จะพบว่า ปัญหาหลักไม่ได้อยู่ที่ “เนื้อแท้ หรือแก่นแท้” ของศาสนา เพราะหลักการของศาสนาทุกศาสนาล้วนมีนัยที่มุ่งเน้นให้มวลมนุษยชาติอยู่ร่วมกัน อย่างสงบ และสันติ อีกทั้งเป็นไปเพื่อการสนับสนุนและส่งเสริมแนวทางสันติภาพ สันติวิธี ความสมานฉันท์ และความปรองดองของมวลมนุษยชาติ ด้วยเหตุนี้ พลังสันติภาพของศาสนาจึงไม่ใช่พลังที่แห่งความรุนแรงที่แข็งแกร่ง หากแต่เป็นพลังที่อ่อนนุ่ม ในการที่จะยึดโยงกลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมโลกให้สามารถอดทนต่อความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษา และชาติพันธุ์อย่างมีสติ และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

อย่างไรก็ดี คำถามหลักที่เราควรจะตั้งข้อสงสัยอยู่เสมอมาคือ “ศาสนบุคคล หรือองค์กรทางศาสนาต่างๆ ในโลกนี้” ได้พยายามหรือสนับสนุน รวมไปถึงการพัฒนา หรือยึดมั่นในหลักการและแก่นแท้ของศาสนาตัวเองมากน้อยเพียงใด ทำอย่างไร? ศาสนบุคคลหรือองค์กรศาสนาต่างๆ จะไม่พยายามที่จะ “ปิด” หรือ “แปรรูป” หลักการทางศาสนาที่ทรงคุณค่าไปสู่การรับใช้อุดมการณ์ ผลประโยชน์ ความต้องการ และอำนาจของกลุ่มตน หรือองค์กรของตน นอกจากนี้ ศาสนบุคคลหรือองค์กรทางศาสนาต่างๆ ได้พยายามมากน้อยเพียงใดที่จะวิพากษ์

ตัวเอง (Self-Criticize) หรือกลุ่มตัวเองต่อการบิดหลักการทางศาสนาไปสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงแก่มนุษยชาติ

หลักการสำคัญที่ผู้เขียนให้ความใส่ใจคือ เราจะหันหลังให้แก่ “พลังของความเกลียดชัง” ไปสู่ “การสร้างพลังแห่งการแบ่งปันสิ่งดีๆ” ให้แก่กันและกันได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราจะแบ่งปันความรักให้มนุษย์ร่วมโลกท่ามกลางความหลากหลายได้อย่างไร เราจะแบ่งปันผลประโยชน์ และความต้องการด้านทรัพยากร ให้สอดคล้องกับโลกธรรมที่มีอยู่และดำรงอยู่ในโลกนี้ได้อย่างไร เราจะช่วยกันนิยามความสุขในระดับต่างๆ ตั้งแต่ปัจเจก ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลกเพื่อจะได้ปฏิบัติต่อกันเพื่อให้สอดคล้องกับความสุขที่คนเหล่านั้นต้องการได้อย่างไร เราจะแบ่งปันถ้อยคำที่มีคุณค่าและเติมไปด้วยความรู้สึกที่ดีที่มีต่อกันได้อย่างไร เราจะแบ่งปันลมหายใจแห่งสันติภาพ เพื่อให้ลมหายใจของเราเป็นลมหายใจแห่งความรักแทนลมหายใจแห่งการเกลียดชังกันได้อย่างไร และเราจะมีขั้นตอนธรรม ที่พร้อมจะอดทนรับฟัง เรียนรู้ เข้าใจ และปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ที่มีความคิด และวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างไร ประเด็นคือ “การตอบคำถามเหล่านี้ไม่ใช่เพื่อความอยู่รอดของตัวเองเท่านั้น หากแต่เป็นความอยู่รอดของสรรพสัตว์ทุกชนิดที่อาศัยอยู่ในโลกใบนี้”

เอกสารอ้างอิง : References

- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2558). *การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Phra Brahmapundit (Prayoon Dhammacitto). (2015). *The Reform of Buddhist Affairs*. Bangkok: MCU Press.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- สมภาร พรหมทา. (2545). *มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.
- Promta, S. (2002). *Human quest for truth and the meaning of life*. (2nd ed.). Bangkok: Sayam.
- <http://www.komchadluek.net/news/lifestyle/141345>
- www.madchima.org
- www.sabuykid.com